

วิธีแปลงประโยค

พระธรรมนิเทศทวยหาญ

ดงอนดิชดีทติ

พ. ศ. ๒๔๗๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ทรงธรรม
สี่แยกถนนนครสวรรค์ นางเลิ้ง พระนคร

๒๘/๔/๓๓

คำนำ

ครั้งข้าพเจ้าเป็นอาจารย์ให้การศึกษาพระ
ปริยัติของสำนักวัดเทพศิรินทราวาสนั้น บรรดา
ข้อทั้งหลาย ที่เป็นความรู้ของอาจารย์ ซึ่งท่าน
เรียกว่า อาจารย์กะ อันมิได้เคยมีเป็นตำหรับ
มาแต่ก่อน เป็นแต่จดจำกันมาอย่างอัตตโนมิต
นั้น ได้พยายามทำขึ้นเป็นตำหรับ ในเวลาขึ้นกุฏิ
แล้วนำไปให้นักเรียน ในเวลาลงโรงเรียน คราว
ละมากบ้างน้อยบ้าง ตามแต่จะทำได้ เป็นลำดับ
มา เล่มนี้ เป็นเรื่องหนึ่ง ซึ่งได้ทำในคราวนั้น

พระมหาชินตคุโต (เออน) กับพระมหา
อรุโณ (อรุณ) ป. ๓ ทั้งสองรูป ผู้เป็นสืบทา-
นุสืบทของสำนักนั้นมา จนเป็นผู้อำนวยการและ
เป็นครูฝ่ายปริยัติของสำนักในบัดนี้ โดยอันดับ
กัน มีความเคารพในการศึกษา เห็นคุณค่าของ
อาจารย์กะฉบับนี้ มีความประสงค์จะพิมพ์ไว้
ใช้เป็นแบบแผนในสำนัก ด้วยกำลังของท่าน

เอง จึงได้ส่งต้นฉบับที่จดไว้มาให้ชำระและ
ขออนุญาต

ฉบับเดิมที่ข้าพเจ้าเขียนนั้น หาไม่ได้ ส่วน
ที่ส่งมานี้ เป็นฉบับคัดลอกต่อกันมา ต้องแก้
มาก อีกประการหนึ่ง ถ้อยคำที่ใช้ในฐานะเป็น
พระพูดกับศิษย์ของตน ซึ่งเป็นภิกษุสามเณรใน
เวลานั้นเล่า ก็ต้องแก้ด้วยเหมือนกัน เพราะใน
เวลาที่ตรวจน ข้าพเจ้ามาในฐานะเป็นฆราวาสไป
แล้ว จะรักษาไว้ให้เหมือนกับฉบับเดิมทีเดียว
หาได้ไม่

บทเรียนนี้มีใช้จบตามระเบียบที่วางไว้ แสดง
ว่ายังมีต่อไปอีกโดยลำดับ ถึงกระนั้นถ้าได้
สอนอย่างรอบคอบถี่ถ้วนแล้ว ก็ให้ความรู้แก่นักเรียนได้กว้างอยู่ ๓

พระธรรมนิเทศทวยหาญ

หัวหน้าแผนกอนุศาสนาจารย์

กรมยุทธศึกษาทหารบก

คำอธิบายวิธีแปลงประโยค

ความในประโยคหลัง ๆ มักบ่งถึงความที่
กล่าวแล้วในประโยคหน้า ๆ การบ่งความเช่นนั้น
ถ้ามีตัวศัพท์ ก็เป็นอันแล้วกันไป ถึงวาระก็แปล
ได้ ไม่มีปัญหาที่จะปรารภว่าอะไรอีก เคียวนั้น
มายากที่ไม่มีตัวศัพท์ซึ่งเรียงไว้ หรือมีแต่สรรพ-
นามอย่างเดียว นอกนั้นให้ผู้แปลเพิ่มเติมเอา
เอง เช่นนี้ ผู้เรียนจะต้องรู้วิธีแปลงประโยคไว้
ให้ชัดเจน การแปลจึงจะมีหลัก ไม่เช่นนั้น
ก็จะนึกเดาไปตามลำพัง ความก็ห่างออกไป
ทุกที ไม่มีอนุสนธิ มีแต่ผิดรำไป

วิธีแปลง ^{๕ ๒๕} นั้นดังนี้

๑. ฟังนึกถึงหลัก ๒ ประการก่อน คือ

ก. นามที่ออกจากกริยาก็คือ เช่น กรณ ความ

ทำ คมนิ ความไป เป็นต้น ดังที่อ้างไว้ใน
 มาติกาอุภยปากยข้อ ๒๑ เมื่อเป็นเช่นนั้น พึง
 ถือเป็นหลักว่า กิริยานั้นเองทำให้เป็นนามได้
 ไม่ต้องกลัวผิด

ข. ศัพท์ที่เป็น ลักขณวันตะ ก็ดี ที่จะให้
 สรรพนามโยคได้ก็ดี ต้องเป็นนามอย่างเดียว
 เพราะฉะนั้น ต้องรู้จักทำกิริยาให้เป็นนาม โดย
 วิธแปลงที่ถูกต้อง จะได้นำไปใช้เป็น ลักขณ-
 วันตะ บ้าง เป็นประธานหรือเป็นเหตุ บ้าง เข้า
 กับ สรรพนาม บ้าง ตามแต่ความในประโยค
 หลัง ๆ จะบ่งถึง

๒. กิริยาอาชยาตที่แปลว่า มี ว่า เป็น เช่น
 โหติ เป็นต้น แปลงเป็น ภาว ลงวิภัตเป็น ภาโว
 แปลว่า ความมี ความที่ ความเป็น

๓. ถ้าไม่ใช่ ภาโว จะใช้ บัจจยในภาวตัทธิต
 ตัวใดตัวหนึ่งแทนก็ได้

๔. การที่จะใช้ ภาโว หรือ บัจจย นั้น สุดแต่ต้องการถึงอะไร คือประสงค์ไปถึง ใช้ ภาโว อิตถ์ถึง ใช้ตาบัจจย นบู้สกลถึง ใช้บัจจย นอกน มีนยเป็นต้น

๕. ส่วนศัพท์ที่เป็นวิกติกัตตาใน โหติ ต้องเอามาเข้าสมาสกับ ภาโว หรือ บัจจย ที่กล่าวแล้ว เช่นเดิมเป็น อีสฺสโร โหติ แปลงให้เป็นนาม ต้องเป็นดังนี้ บู้. อีสฺสรภาโว อิต. อีสฺสรตา นบู้. อีสฺสรยิ

๖. ฝ่ายศัพท์ที่เป็นปกติกัตตาในประโยคเดิม ต้องเอามาประกอบเป็น ฉนฺนจิวิภตฺติ เช่นเดิมเป็น ราชา อีสฺสโร โหติ ต้องเป็น รณฺโณ อีสฺสรภาโว หรือ-อีสฺสรตา-อีสฺสรยิ ประสงค์ความเป็นภาว-ประโยคฉนฺนจิ แปลว่า ความที่แห่งพระราชาเป็น อีสฺสระ (เรียงความ ไม่ต้องใช้อายตนิบาตที่

รณฺโณ) เป็น ภาวาทิสัมพันธ์ แปลว่า ความเป็น
อิสสระแห่งพระราชา และแยกศัพท์แปลได้ไม่
ต้องรวบ (นัยนี้ ถึงเรื่องความก็ต้องใช้อายต-
นิบาต)

๓. แม้คุณนามหรือกริยาภิตกก็เหมือนกัน ถ้า
ต้องการ ก็ทำให้เป็นนามได้ ด้วยอำนาจ ภาว
หรือปัจจัยแทนภาวนั้น ส่วนนามที่เป็นเจ้าของ
ต้องเป็นฉนฺฉิวิภิตตังกล่าวแล้ว มีตัวอย่างดังนี้

ก. สุนฺทโร ฌมฺโม พระธรรมดี เป็น ฌมฺมสุต
สุนฺทรภาโว ความที่แห่งพระธรรมเป็นสภาวะ
อันดี หรือ ความเป็นสภาวะอันดีแห่งพระธรรม
กุสโล อจฺริโย อาจารย์ฉลาด เป็น อจฺริยสุต
กุสลตา หรือ-โกสลลํ ความที่แห่งอาจารย์เป็น
ผู้ฉลาด หรือ ความเป็นผู้ฉลาดแห่งอาจารย์ น
แปลงคุณเป็นนาม

จ. พุทฺโธ โลเก อุปฺปนฺโน พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก เป็น พุทฺธสฺส โลเก อุปฺปนฺนตา ความที่แห่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้เกิดขึ้นแล้วในโลก ราชา ชเนหิ มานีโต พระเจ้าแผ่นดินอันชนทั้งหลายนับถือแล้ว เป็น รณฺโณ ชเนหิ มานิตภาโว หรือตัดให้สั้นว่า รณฺโณ มานิตภาโว ก็แปลได้เท่ากันว่า ความที่แห่งพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้อันชนทั้งหลายนับถือแล้ว อรหฺนฺโต ปรมาย วิสุทฺธิยา วิสุทฺธา พระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย หมดจตฺตวิเศษแล้ว ด้วยความหมดจดวิเศษ อย่างยิ่ง เป็น อรหฺตํ ปรมาย วิสุทฺธิยา วิสุทฺธตฺตํ ความที่แห่งพระอรหันต์เจ้าทั้งหลายเป็นผู้หมดจดวิเศษแล้วด้วยความหมดจดวิเศษอย่างยิ่ง หรือตัดให้สั้นว่า อรหฺตํ ตถา วิสุทฺธตฺตํ ความที่แห่งพระ

อรหันต์เจ้าทั้งหลายเป็นผู้หมดจดวิเศษแล้วอย่าง
นั้น นี่แปลงกิริยาภิกตักเป็นนาม

๘. กิริยาอาชยาตที่ลงในธาตุอื่น จากธาตุเป็น
ไปใน ความมี ความเป็น เช่น กโรติ เป็นต้น
แปลงเป็นนาม ลงในภาวสาธนะ ตัวกัตตาเดิมที่
เป็นปฐมวิภक्ति ต้องมาเป็น ฉัญฉวิภक्ति อีกเหมือน
กัน เช่น ปุณฺณตฺติกา ปุณฺณํ กโรนฺติ ชนผู้มี
ประโยชน์ด้วยบุญทั้งหลาย ย่อมทำซึ่งบุญ เป็น
ปุณฺณตฺติกาณํ ปุณฺณกรรม ความทำซึ่งบุญแห่ง
ชนผู้มีประโยชน์ด้วยบุญทั้งหลาย

๙. ถ้าเป็นคำกลาง ๆ ไม่ต้องเอาตัวกัตตามา
ดังนี้ เตปีฏกํ อุกฺกเหตฺวา ชาเรหิ ตํ (เตปีฏกํ
อุกฺกเหตฺวา ธารณํ) คนฺถชฺฐํ นาม ท่านจงเรียน
ซึ่งพระไตรปิฎกแล้วทรงไว้ การเรียนพระไตร
ปิฎกแล้วทรงไว้ นั้น ชื่อว่า คณฺถชฺฐะ ในที่นี้ ตัว

เป็นกัตตาในกิริยาของประโยคหน้า คำ นำความ
ข้างหน้ามาพูดอีก จึงแปลงกิริยาข้างหน้ามาเป็น
นาม ลงในภาวสาธนะ ดังเขียนไว้ในวงเล็บเพื่อ
ให้ได้กับ คำ แต่ไม่ต้องเอา ตัว มาเป็นฉัญจิวิภัต
เพราะเป็นคำกลาง

๑๐. เมื่อแปลงกิริยามาเป็นนามเช่นนั้นแล้ว
ศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับกิริยาเดิมมีอยู่เท่าไร จะต้องนำ
มาว่าด้วยหรือไม่นั้น สุดแล้วแต่ความต้องการ
ของประโยคหลัง

๑๑. แม้การแปลงนามที่เป็นเจ้าของในสำนวน
เดิม ให้มาเป็นเจ้าของในสำนวนหลัง ด้วยฉัญจิ-
วิภัตเท่า ก็ไม่บังคับทุกแห่งไป สุดแต่ความใน
สำนวนหลังจะพอหรือไม่ เช่นสำนวนเดิมว่า
พุทฺธโช สตุตฺตานํ นาโถ สำนวนหลังว่า โส คำ
สนุชาย “โลกนาโถติ วุจฺจติ. ดังนี้” แปลงแต่
สตุตฺตานํ นาโถ เป็น สตุตฺตานํ นาถํ หรือ-นาถ-

ภาว มาเข้ากับ ตํ เป็นพอ ไม่ต้องเอาบทว่า
 พุทฺโธ มาเป็น พุทฺธสฺส เพราะ โส ในสำนวน
 หลัง บังคับอยู่แล้ว ถ้าสำนวนหลังว่า ตํ สนฺธาย
 “โลกนาถติ (วณฺ) วิญญูหิ วุจฺจติ เช่นนี้
 ประธานในสำนวนหลัง ต่างจากประธานใน
 สำนวนเดิม ความห่างออกมาหน่อยหนึ่งแล้ว
 ตํ หน้า สนฺธาย ต้องโยคให้เต็มที่ว่า พุทฺธสฺส
 สตฺตานํ นาถภาวํ ตัง ํ ํ จิงจะพอ เพราะ พุทฺธสฺส
 นั้นแหละ จะไปจุกช่องของความที่ห่างออกมา
 นั้น

๑๒. กิริยาว่า มี ว่า เป็น เช่น โหติ เป็นต้น
 นั้น ใช้ในที่ ๒ สถาน คือใช้ในที่เป็นกิริยานั่นเอง
 ซึ่งหมายความว่า มี อย่างหนึ่ง ใช้ในที่ทำนาม-
 นามและคุณนามให้เป็นกิริยา ซึ่งหมายความว่า
 เป็น อย่างหนึ่ง แต่ในวิธีแปลยกศัพท์ ยังไม่ได้

บัญญัติคำแปลให้ต่าง ไข้แปลว่า มี เหมือนกัน
หมด จะยกสำนวนที่แปลขึ้นอ้างว่าต่างกันนั้น
ยังเป็นการยาก แต่ก็มีหลักที่จะสังเกตได้ง่าย
ดังนี้

ก. ที่หมายความว่า มี ต้องมีกัตตาอย่างเดียว
คือ ปกติกัตตา เท่านั้น

ข. ที่หมายความว่า เป็น ต้องมีกัตตา ๒ อย่าง
คือ ปกติกัตตา ด้วย วิกติกัตตา ด้วย นี่เป็นอย่าง
ง่ายที่สุด

๑๓. ที่มีกัตตาอย่างเดียว เมื่อแปลงเป็นนาม
ต้องใช้ อตฺถิ ต่อกับ ภาว หรือ บัจจยแทนภาว
ดังนี้ ธมฺมา โหนติ เป็น ธมฺมานํ อตฺถิภาโว หรือ
-อตฺถิตา ขนฺธา โหนติ เป็น ขนฺธานํ อตฺถิภาโว
หรือ -อตฺถิตา เป็นตัวอย่าง

๑๔. ที่มีกัตตา ๒ อย่าง คือ โหติ ที่อธิบายมา

แล้วข้างต้น ข้อ ๒ ถึงข้อ ๖

๑๕. กิริยาที่อธิบายมาแล้วทั้งปวงนี้ ไม่มี
ปฏิเสธ ถ้ามีปฏิเสธ น หรือ โน ก็ตาม มี
วิธีแปลงดังนี้

ก. สำหรับธาตุเป็นไปใน ความมี ความเป็น

๑. ที่มีกัตตาอย่างเดียว แปลงปฏิเสธเป็น
อ เข้ากับ ภาว เป็น อภาโว ก็ได้ ใช้นตฺถิ นำ
หน้า เป็น นตฺถิภาโว เป็นต้น ก็ได้ ดังนี้ สงฺขารา
สสฺสตา นตฺถิ เป็น สงฺขารานํ สสฺสตานํ นตฺถิ-
ภาโว หรือตัดให้สั้นว่า ตาทิสานํ อภาโว เป็นต้น
น สนฺติ ปุตุตา เป็น ปุตุตานํ อภาโว เป็นต้น
สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา เต หุตฺวา หุตฺวา น
โหนติ เป็น เตสํ หุตฺวา หุตฺวา นตฺถิตา เป็นต้น

๒. ที่มีกัตตา ๒ อย่าง ต้องแปลงปฏิเสธเป็น
อ หรือ อน ตามวิธีสมาส แล้วเอาปฏิเสธเข้ากับ

วิกตีกัตตา ดังนั้น อัย ชโน น สมโน โหติ เป็น
 อิมสฺส อสฺสมณตา อัย ชโน น อริโย โหติ
 เป็น อิมสฺส อนริยาโว เป็นต้น

ข. สำหรับธาตุเป็นไปในอรรถอื่นๆ

๑. ธาตุมีอักษรต้นเป็นพยัญชนะ แปลงปฎิ-
 เสธเป็น อ ดังนั้น น กโรติ เป็น อกรณ์

๒. ธาตุมีอักษรต้นเป็นสระ แปลงเป็น อน
 ดังนั้น น อากจนฺติ เป็น อนาคมนํ

๑๖. กิริยาคือ อตฺถิ กับ นตฺถิ ๒ ตัวนี้ ท่าน
 จัดเข้าในพวกอพยยะ เพราะใช้ได้ทั้ง ๒ วจนะ
 ไม่เปลี่ยนแปลงรูปให้แปลกกัน แม้เข้ากับ ภาว
 หรือปัจจัยแทนภาว ดังกล่าวแล้ว ในวิธีแปล
 ก็ห้ามมิให้ใช้คำว่า เป็น หนูนวิกิตเหมือนศัพท์
 อื่นๆ ให้แปลเฉพาะคำดังนั้น ฐมนานํ อตฺถิภาโว
 ความที่แห่งพระธรรมทั้งหลายมีอยู่ ภูิกษุณฺณโม-

วาโท ปน อิทานิ ตาสํ นตฺถิตาย นตฺถิ ก็การให้
โอวาทแก่พระภิกษุทั้งหลาย ย่อมไม่มี เพราะ
ความที่แห่งพระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ไม่มี
ในบัดนี้

๑๗. การแปลงปกติกัตตา ที่กล่าวแล้วข้างต้น
ข้อ ๖-๘ นั้น จะเพาะที่มีกัตตาตัวเดียว ถ้ามี
หลายตัว ถึงจะต่างถึงคํ่ากัน แต่มีวิกติกัตตา
และกิริยาร่วมกันหรือเหมือนกัน ต้องรวมปกติ-
กัตตานั้นด้วย จศัพท์หรือเข้าสมาส ตามแต่จะ
ให้สั้นหรือยาว ดังนี้

ก. รวมด้วย จศัพท์ ให้คงวณะของปกติ-
กัตตาไว้ ดังนี้ กุมาโร จ กุมาริกา จ โสตาปนฺนา
อเหตุ เป็น กุมารสุส จ กุมาริกาย จ โสตา-
ปนฺนตา ซึ่งมีจศัพท์อยู่แต่เดิมแล้ว ซึ่งมีวิกติ-
กัตตาและกิริยาร่วมกัน ปุตฺตา อตฺถิ ธนํ อตฺถิ
เป็น ปุตฺตานณฺจ ธนสุส จ อตฺถิภาโว นี้เดิมไม่มี

จศัพท์ และมีกริยาไม่ร่วมกัน ต่างตัวต่างมี แต่
กริยานั้นเหมือนกัน

๗. รวมด้วยเข้าสมาส แม้เดิมจะเป็น เอก-
วจนะ ก็ต้องทำให้เป็นพหุวจนะ ดังนี้ ปุตโต
อตุถิ ธนํ อตุถิ เป็น ปุตตธนานํ อตุถิภาโว

๑๘. ปกติกัตตา ที่ แปลง เป็น ฉัญจิ วิภัติ ก็คือ
กริยาที่แปลงเป็นนามก็ดี ซึ่งทำให้ดูแล้วนั้น ๆ
เพื่อให้เห็นอย่างและเข้าใจ ส่วนวาระที่แปล จะ
ใช้แต่สรรพนาม หรือต้องอ่านบทที่แปลงด้วย
นั้น สุดแล้วแต่ข้อความที่ต้องรวบหรือไม่ต้อง
รวบ ถ้ารวบให้อ่านแต่สรรพนาม ไม่รวบ ต้อง
อ่านบทที่แปลงด้วย

๑๙. วิธีแปลงกริยาอาขยาตให้เป็นนาม ที่
แสดงมาแล้วข้างต้นนั้น สำหรับกัตตุวากอย่าง
เดียว ถ้ากัมมวาก ต้องทำให้เป็นกริยากิตก์
ลงท้ายจ้ยหมายวากและ กาลของกริยาเดิมก่อน

แล้วจึงเอาศัพท์เหล่านั้นเข้ากับ ภาว หรือปัจจัย
 อย่างนั้น ตามลักษณะของกริยาภิคค์ที่กล่าวแล้ว
 ในข้อ ๗ ถ้ามีปฏิเสศ ต้องทำอย่างเดียวกันกับ
 วิธีปฏิเสศที่กล่าวแล้วในข้อ ๑๕ (ก. ๒) ดังนี้

วิขุขติ เป็น วิขุขมาน — ภาโว — ตา

น วิขุขติ ” อวิขุขมาน — ” — ”

ลพุกติ ” ลพุกมาน — ” — ”

น ลพุกติ ” อลพุกมาน — ” — ”

ทิสฺสติ ” ทิสฺสมาน — ” — ”

เทสียเต. ” เทสียมาน — ” — ”

น อาปุจฺณียเต ” อนาปุจฺณียมาน — ” — ”

๒๐. การเข้าใจในวิธีแปลงกริยาเช่นนี้ มี
 ประโยชน์มาก ไม่เป็นแต่สำหรับประกอบอย่าง
 เดียว ยังทำให้แปลความที่ท่านประกอบไว้แล้ว
 ให้ถูกต้องได้ด้วย เพราะสำนวนที่แปลงกริยา
 เป็นนามนั้นที่ใช้อยู่ทั่วไป เช่นประโยคว่า อชฺช

เอรกปตฺตสฺส ฐิตํ ผณ กตฺวา นจฺจาปนทิวโส
 ในหมุมปทญฺจกถา ภาค ๖ เอรกปตฺตนาคราช-
 วตฺถุ เป็นตัวอย่าง ในประโยคนี้ นักเรียนมัก
 เอา เอรกปตฺตสฺส ซึ่งเป็นเจ้าของกิริยานาม คือ
 นจฺจาปน ไปเข้าเสียบกับ ฐิตํ เป็นพิน ซึ่งเป็นไป
 ไม่ได้ เพราะไม่เข้าใจในความถ่ายเทแห่งภาษา
 ที่แปลงกิริยามาเป็นนามนั่นเอง พึงตรวจดูให้ถ้วน
 ถึ จะถอดไว้ให้เห็นต่อไปนี้

ก. นจฺจาเปติ เอตฺถาติ นจฺจาปนโน (ทิวโส)
 ติ บอก ชโน เป็นกลาง ๆ ไว้ก่อน แปลตาม
 วิเคราะห์ว่า ชนยอมให้เพื่อนรำในวันนี้ เหตุ
 นั้น วันนั้นชื่อว่าเป็นที่ให้เพื่อนรำแห่งชน

ข. ผู้ที่เขาใช้ให้เพื่อนรำนั้น เป็นธิดาของเขา
 และเมื่อจะให้เพื่อนรำนั้น เขาได้เอาธิดาของเขา
 ไว้เหนือพังก่อน จึงต้องเอาความนั้นเรียง
 ไว้ข้างหน้า เป็น ฐิตํ ผณ กตฺวา นจฺจาเปติ

เอตฺถาติ ชีตริ ฌณเณ กตฺวา นจฺจาปโน ชนยฺม
 ทำงฺชธิดาเหณํพงฺพานแลว ให้พอนรํในวันน
 เหตุณััน วันน ชอวํเป็นทํทำงฺชธิดาเหณํพงฺพาน
 แลวให้พอนรํแห่งชน

ค. คนทํทำดงวํนเป็นพระยานาค ชอเอรก-
 บัตตํ เพราะฉะนััน คี ทํ นจฺจาเปติ ตองบอก
 เอรกปตฺโต ก็เอรกปตฺโต ศัพทํนััน เป็นอสาชารณ-
 นาม จะไม่วียงตวัศัพทํไว้วด้วย ปลอยให้รู้อา
 เอง เหมือน ชโน สาชารณนามนััน ไม่วได้ จึง
 ตองเรียง เอรกปตฺโต ไว้วด้วย เป็น เอรกปตฺโต
 ชีตริ ฌณเณ กตฺวา นจฺจาเปติ เอตฺถ ฯ นั้ทอน
 หน้า เมื่อทอนหน้างเป็นความเดิม ตองเรียง
 ตวับุคคลทจจะรู้อาเองไม่วได้ไว้ว ทอนท้ายงเป็น
 สำนวนภายหลัง ก็ตองเรียงไว้วด้วย เพื่อให้รู้ได้
 ต่างแต่เป็นนัจฉิจวิภักติ ตามสำนวนวิเคราะห์ จึง
 เป็น อิติ เอรกปตฺตสฺส ชีตริ ฌณเณ กตฺวา

นจจาปโน (อัย ทิวโส) รวมทั้งสองท่อนแปลว่า
พระยานาคช่อเอรกปัตต์ ย่อมทำซึ่งธิดาเหนือ
พังพานแล้วให้เพื่อนรำในวัน^๕ เพราะฉะนั้น วัน^{๕๕}
นี้ชื่อว่า^๕ เป็นที่^๕ ทำซึ่งธิดาเหนือพังพานแล้วให้เพื่อน^๕
รำ แห่งพระยานาคช่อเอรกปัตต์ อย่างนี้ ส่อง
ความว่า เอรกปัตตสฺส เป็นเจ้าของกิริยา ตรง
สำนวนเดิม

ฉ. ประโยคที่เขียนมาแล้วนั้น เรียงตามวิธี
แสดงวิเคราะห์ ถ้าไม่ใช่วิเคราะห์ เรียงตาม
ประโยคธรรมดา เป็นต้น^๕ อิมสฺมิ ทิวเส เอรก-
ปัตโต ชีตริ ผณ กตฺวา นจจาเปติ ตสฺมา
อัย ทิวโส เอรกปัตตสฺส ชีตริ ผณ กตฺวา
นจจาปโน ก็แปลได้เท่ากันกับวิธีที่เรียงเป็น
วิเคราะห์

ง. แม้เรียงเป็นประโยคธรรมดาแล้ว สำนวน
ก็ยังเป็นเหตุผลอย่างวิเคราะห์อยู่นั่นเอง เมื่อต้อง

การแต่ความหลังจึงตัดท่อนต้นออกเสีย เมื่อตัด
ออกแล้ว ตสมา ที่เชื่อมความในท่อนหน้ากับ
ท่อนหลัง ให้เป็นเหตุเป็นผลกันก็คงอยู่ไม่ได้
ต้องตัดออกเหมือนกัน จึงเป็น อยัม ทิวโสฯ เปฯ
นจุจูปโน

จ. อยัม ทิวโส ใช่อชฺช แทนได้ อชฺช สำหรับ
สัตตมวิภักติ เอามาใช้ในที่ปฐมาวิภักติ เช่นนี้ มี
ชื่อเรียกว่า สัตตมบีจจัตตัตถะ แปลว่า สัตตมบี
จัตถะจะเพาะตน คือใช้เป็นปฐมาวิภักติจะเพาะ
ในที่บางแห่ง ไม่ทั่วไป มีประโยชน์ที่ใช้ศัพท์
เดียวแทนสองศัพท์ คือ อยัม ทิวโส ได้

ฉ. เมื่อจะให้ความชัดเจนแน่นอนยิ่งขึ้นอีก
จึงเอา ทิวส ศัพท์เข้าสมาสกับ นจุจูปโน เป็น
นจุจูปนทิวโส ในที่สุดจึงเป็น อชฺช เอรก-
ปตฺตสฺส ชิตฺรึ ฌเณ กตฺวา นจุจูปนทิวโส ตั้ง
ที่มาใน ฌมฺมปทญฺจกถา นั้น แปลว่า อันว่าวัน

นี้ (อชช) เป็นวันเป็นที่ทำซึ่งธิดาเหนือพังพาน
แล้วให้เพื่อนำแห่งพระยานาคช่อเอรกปัตต์

การรู้เท่าในสำนวนที่ถ่ายเทมา โดยหลัก
ฐานเช่นนี้ มีประโยชน์มากหลาย จึงสู้เขียน
ไว้มากมายดังนี้ พึงสังเกตไว้ให้ดี จะต้องได้
พบเสมอไป

๒๑. กิริยาแปลงเป็นนามได้ฉับใด ก็แปลง
เป็นคุณได้ฉับนั้น ต่างกันแต่สาธนะ แปลงเป็น
นาม ต้องลงในภาวสาธนะ ดังกล่าวแล้วอย่าง
เดียว แปลงเป็นคุณ ต้องลงในสาธนะอื่น มี
กัตตุสาธนะเป็นต้น สุดแต่ต้องการ เพราะ
ภาวสาธนะแปลได้ตามคำพัง เช่น กรณี ความ
ทำ คมนิ ความไป ไม่ต้องอาศัยนามอื่น สาธนะ
นอกนี้ แปลตามคำพังไม่ได้ ต้องอาศัยนามอื่น
นำความ เช่น กรณีที่เป็น กรณสาธนะ แปลตาม
คำพังว่า เป็นเครื่องทำ ดังนี้ ไม่สำเร็จความ

ต้องเอานามที่เป็นเช่นนั้นมานำหน้าว่า วัตถุเป็น
เครื่องทำ ดังนี้ จึงสำเร็จความ

๒๒. ในข้อทั้งหลายที่กล่าวมานี้ มีใจความ
เป็น ๒ อย่าง คือสอนให้รู้จักเปลี่ยนแปลง
จำนวนเดิม มาใช้ในจำนวนหลังอย่างหนึ่ง ให้
รู้จักจำนวนที่ท่านแปลงไว้เสร็จแล้วอย่างหนึ่ง
เมื่อจะศึกษาในวิธี ๒ อย่างนี้ให้ชำนาญ ควรหัด
แปลงประโยคที่จะคัดให้ต่อ ๆ ไป

๒๓. แบบฝึกหัดที่ ๑

จงแปลงประโยคเหล่านี้ให้เป็นนามแล้ว เขียน
คำแปลกำกับไว้

๑. พุทฺโธ สตฺตานํ นาโถ โหติ ฯ
๒. ราชา อตฺตโน รฏฺเฐ ชนานํ อีสฺสโร โหติ ฯ
๓. อโย ทารโก เสฏฺฐิโน นตฺตา โหติ ฯ
๔. ฌมฺโม โน อุตฺตมํ สรณํ ฯ

๕. มนุสฺसानํ ชีวิตํ อปฺปิ โหติ ฯ
๖. สพฺเพสํ สत्ตฺตานํ มรณํ นียตํ โหติ ฯ
๗. สงฺโฆ โลกสฺส ปุณฺณานํ อนุตฺตรเชตฺตํ ฯ
๘. ปุณฺณานิ สत्ตฺตานํ ปตฺติจฺจหา โหนติ ฯ
๙. ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ฯ
๑๐. ยํ มาตุ ฐนํ ตํ ปุตฺตสฺส สนฺตกํ โหติ ฯ
๑๑. ราชา มนุสฺसानํ มุขํ ฯ
๑๒. ภิกฺขุ ปณฺณวา โหติ ฯ

๒๔. แบบฝึกหัดที่ ๒

จงแปลงประโยคเหล่านี้ให้เป็นนามแล้ว เขียน
คำแปลกำกับไว้

๑. สุนฺทโร ฐมโม ฯ
๒. สุกุตา สาวกา ฯ
๓. กุสโล อจรีโย ฯ
๔. สุกนฺธํ ปุบผํ ฯ

๕. ทารุณา โจรา ฯ
๖. นีลํ อุปฺปลํ ฯ
๗. พุทฺธโธ โลเก อุปฺปนฺโน ฯ
๘. ราชา อุชฺชานํ คโต ฯ
๙. รณฺโณ ปุตฺโต ชาโต ฯ
๑๐. จณฺโฑ ปุริโส อตฺตโน ฌาตึหิ ภินฺโน ฯ
๑๑. คีตาโน สยเน นิปนฺโน ฯ
๑๒. อจฺฉริยํ การณํ อุปฺปนฺนํ ฯ
๑๓. ภีรูกิ มรณสฺมา ภีโต ฯ
๑๔. จตฺตาริ ภิกฺขุ คามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐา ฯ
๑๕. ปณฺจ มาสา อตฺติกฺกนฺตา ฯ
๑๖. จตฺตปณฺณาสาย ภิกฺขุณฺํ จีวรานิ ทายเกหิ
ทินฺนานิ ฯ
๑๗. ภควา จตฺตสฺสนํ ปริสํ มชฺฌเณ นิสินฺโน ฯ
๑๘. พหุณี จีวรานิ สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนานิ ฯ
๑๙. เสฏฺฐิโน มาตา สาสเน ปสนฺนา ฯ

๒๐. ภควา อนุตฺตรํ สมฺมาสมโพธิํ ปตฺโต ฯ

๒๑. เทว พุราหฺมณสฺส โคณา เตสฺส เอโก
มโต ฯ

๒๒. ยสฺส สุขํ อุปฺปนํ ตสฺส ทุกฺขํ อุป-
ปนํ ฯ

๒๕. แบบฝึกหัดที่ ๓

จงแปลงประโยคเหล่านี้ให้เป็นนามแล้ว เขียน
คำแปลกำกับไว้

๑. อจริโย อตฺตโน สีสฺสานํ โอวาทํ เทติ ฯ

๒. ทารกา ทิวเส ทิวเส สิปฺปํ สิกฺขนฺติ ฯ

๓. ปณฺณาย ปภา สพฺพพาหิ ปภาหิ วิโรจติ ฯ

๔. โย พาเถ เสวติ โส วินาสํ ปาปฺณาติ ฯ

๕. สปฺปฺริสา สพฺเพสฺส สตฺเตสฺส เมตฺตํ กโรนฺติ ฯ

๖. วีริเยน อตฺตานํ อตฺตโน นาถํ กโรติ ฯ

๗. ตสฺมี ภควติ พุรหฺมจริยํ จราม ฯ

๘. มาตา อตฺตโน ปฺตํ อนุสาสติ ฯ

๕. ราชามหนุเตน ปรีวารณ อารามํ คจฺจติ ฯ
 ๑๐. สปุปฺปรีสา ปสาเทณ ตีณิ รตนานิ ปุเชนฺติ ฯ

๒๖. แบบฝึกหัดที่ ๔

จงแปลงประโยคเหล่านี้ให้เป็นนามแล้วเขียน
 คำแปลกำกับไว้

๑. นตฺถิ อตฺตสมํ เปมํ ฯ
๒. สนฺตึชฺช สตฺตปาปฺปรชกฺขชาติกา ฯ
๓. นตฺถิ ปณฺณาสมา อาภา ฯ
๔. น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย ฯ
๕. หิริณีเสโธ ปุริโส โกจิ โลกสฺมึ วิชฺชติ ฯ
๖. นตฺถิ รากสโม อคฺคิ ฯ
๗. สมโน นตฺถิ พาหิโร ฯ
๘. สทฺธิโส เม น วิชฺชติ ฯ
๙. อปฺปมตฺตา น มียนฺติ ฯ
๑๐. ปณฺณาย มคฺคํ อตฺโส น วินฺทติ ฯ

๑๑. เนกาสิ ลภเต สุขิ ฯ

๑๒. พาลา หเว นปฺปสํสนฺติ ทานํ ฯ

๑๓. น ทุกฺคตํ กจฺจนฺติ ธมฺมจารี ฯ

๑๔. โกธํ หนฺตฺวา น โสจติ ฯ

๑๕. กตสฺส ปฏิกาวโร น โหติ ฯ

๒๗. แบบฝึกหัดที่ ๕

จงแปลประโยคเหล่านี้เป็นไทย และเขียน
จำนวนที่แปลงจากท่อนหน้าซึ่งสำหรับประกอบ
กับศัพท์ในท่อนหลังนั้น วงเล็บไว้ให้ดูทุกข้อไป

๑. พุทฺโธ สत्ตฺตานํ นาโถ สนฺธาเยติ “โลก-
นาโถติ วุจฺจติ ฯ

๒. ธมฺโม โน อุตฺตมํ สรณํ เอวํ สนฺเต
มยฺหํ ปาณเปตํ สรณํ คตา ภเวยฺยํ สกฺกจฺจนฺตํ
ปฏฺธิปณฺนา ฯ

๓. สงฺโฆ โลกสฺส ปุณฺณานิ อนุตฺตรเชตฺตํ

โหติ ตํ นิสฺสาย ปุณฺณตฺถิกา ปุณฺณวิชานิ
สงฺฆเม โรเปนฺติ ฯ

๔. ปุณฺณานิ ปตฺติจฺจ โหเนติ ตํ ปฏิจฺจ กต-
ปุณฺณโณ สนาโณ โหติ โน อนาโณ ฯ

๕. ราชา อตฺตโน รฏฺเฐ ชนानํ อิสฺสโร โหติ
ตโต “ชนินฺโท वा นริสฺสโร วาติ ราชเววจนํ ฯ

๖. ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ตํ ภควตา วุตฺตํ ฯ

๗. สพฺเพสํ สत्ตฺตานํ มรณํ นียตํ โหติ ตสฺมี
สमाने จีวิตสฺส นียตภาโว กุโต ภวิสฺสตี ฯ

๘. มนุสฺसानํ จีวิตํ อปฺปิ โหติ เอตํ ญตฺวา
ตฺตริตตฺตริตํ กุสลํ กเรยฺย ฯ

๙. ราชา มนุสฺसानํ มุขํ ตํ เว สงฺฆมสฺส
ชยตํ มุขตาย อุปฺมา โหติ ฯ

๑๐. อยํ ทารโก เสณฺฑิจฺฉิโน นตฺตา ตสฺมา
“โส อิมสฺส ปิตามโห वा อยฺยโก वा ภเวยฺยาติ
วินิจฺฉยํ กาคฺคํ สกฺโกมิ ฯ

๑๑. ยี่ มาตุ ธนึ ทํ ปุตุตสฺส สนฺตกํ เอตํ
กุลสฺส ปเวณิ นาม ฯ

๑๒. อิทานิ สุริยาโลโก อตฺถิ ตาย ปทํ-
ปุชฺชนกัจจํ นตฺถิ ฯ

๑๓. “อิมํ หิ สตฺตา สุขิตกาเล ภิกฺขุณฺโณ อตฺถิ-
ภาวํ วา นตฺถิภาวํ วา น จานนตฺถิ ฌมฺมปทญฺจ-
กถายํ วุตฺตํ อิทญฺจ ยาวชฺชตฺตนาปี ปวตฺต-
มานเมว ฯ
